

NEBOJŠA JOJIĆ

BUKIRANO

≡ PRIČA DUGA 40.000 KILOMETARA ≡

Laguna

Copyright © 2017, Nebojša Jojić
Copyright © 2018 ovog izdanja, LAGUNA

Kupovinom knjige sa FSC oznakom pomažete razvoj projekta
odgovornog korišćenja šumskih resursa širom sveta.

NC-COC-016937, NC-CW-016937, FSC-C007782

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

*Za
Ivu, Filipa i Ivu*

Sadržaj

Prolog	11
Beskonačno ponavljanje	13
Patuljci, mumije i sunčev disk...	40
Polumesec i zemlja predivnih boja	54
Ispod Sahare – zapadno	89
Ispod Sahare – istočno	108
Zašto <i>Arabia Felix</i> više nije srećna?.	124
Čarobni kotao šarenih ljudi	143
Lavlji grad i Mirisna luka	199
Ostrvo kovrdžavih	212
Epilog	227
<i>O autoru</i>	229

Nije svako ko luta izgubljen...

PROLOG

Ovu knjigu sam morao da napišem kad-tad, jer priče i sećanja kuljaju iz mene. Da bi one nastajale spontano, nikada ne nosim navigaciju sa sobom, jer smatram da time nestaje avantura putovanja. Takođe ne gledam često vremensku prognozu pre polaska na putovanje, potajno verujući da će tamo, gde god to bilo, sijati sunce. Spadam u onu grupu ljudi koji se uvek iznenade kada ne dobiju na lutriji, ne zato što misle da im je to suđeno već zato što smatraju da je to normalno. Da je normalno da život donosi zadovoljstva i radosti, nova poznanstva i saznanja. Zato me je odmah, naprečac, moje buduće zanimanje toliko opčinilo da sam i posle više od četvrt veka zaljubljen u njega isto kao na početku naše veze. U posao profesionalnog putnika i vodiča upleo sam se slučajno, pomažući za koju dodatnu nemačku marku i bolji džeparac na poslednjem velikom samitu nesvrstanih zemalja, koji je održan u Beogradu 1989. godine. Tu su me приметili ljudi iz tada najveće jugoslovenske turističke agencije i

sledećeg aprila, sasvim neplanirano, poslali me na prvo poslovno putovanje. Turizam me je odmah osvojio zbog toga što ima potencijal da stvara *perpetuum mobile* sreće i zadovoljstva. Ukoliko turizmu pristupimo kao posebnoj vrsti delatnosti u kojoj se edukacijom i zabavom širi dobro među ljudima, tada će svi učesnici u njemu biti zadovoljni: putnici, organizator putovanja, lokalni partneri na destinaciji, vodiči, vozači i svi ostali manje ili više važni likovi koji turistički poduhvat čine mogućim i uspešnim. Zato mi se taj posao uvukao pod kožu, zato mi struji venama, zato sam „navučen“ na putovanja. Putovao sam tamo kud sam oduvek želeo, ali i tamo gde drugi nisu hteli da idu, opčinjen bojama i novim prizorima, presrećan kao dete u ogromnom zabavnom parku. Kada su mi kao „mladom kolegi“ ponudili da izaberem destinacije, nisam se dvoumio i tako su me putovanja povela na jug i istok, ka velikim kontinentima Starog sveta, kroz Afriku, kolevku ljudskih bića, i Aziju, kolevku njihovog duha. Ovo puteštvije od preko 40.000 kilometara i moja pripovest o njemu poći će istim putem, polako se spuštajući ka jugu i jugoistoku, sasvim sigurno bez reda i jasne maršrute, krivudajući mojim sećanjima. Povešću vas putem kroz islam, vudu, najstarije hrišćanske hramove, mrtve pustinje i lavirinte uskomešanih bazara, bogatstva mogula i maharadža, među ljudoždere, večne piramide i zaboravljene palate, zemlje kraljice od Sabe, maglovite planine i drevne rajske bašte. Poći ćemo zajedno na ovo putovanje na koje se može krenuti u pidžami, iz omiljene fotelje, bez androida, štapa za selfi i bez prtljaga. Treba jedino sa sobom poneti blagu dozu mašte i adrenalina. Spremni?

Beskonačno ponavljanje

Otputovao sam u Kairo u proleće 1990. godine na četiri dana i tamo ostao trideset puta duže. Tako je počela moja ljubav prema zemlji boje peska i Nila. Egiptu se rado vraćam više od četvrt veka i čini mi se potpuno normalnim da ovu pripovest započnem tamo, na ulicama najvećeg grada Afrike...

U Kairu idete u posetu samo onome koga stvarno volite ili onome ko vam je hitno potreban. Svaki, čak i najkraći put, podrazumeva barem tridesetak minuta u vozilu, jer na kairskim ulicama ima previše automobila, preko osam miliona. Ako među njih umešamo magareće i konjske zaprege, bicikliste, motocikliste i poneku kamilu, dobićemo nerazmrsivo klupko ispunjeno bukom, smogom i peščanom prašinom. Mnogi strani gosti završe posetu Kairu ne prelazeći samostalno ulicu. U početku zaista izgleda zastrašujuće: vozila svih vrsta sa svih strana jurišaju ka vama, a vi treba u jednom komadu da se provučete između njih. U gradu postoje pešački prelazi i

semafori, ali retki su i ničemu ne služe – niko ne staje na crveno. Jedan jedini semafor u srcu dvadesetmilionskog grada zaista funkcioniše i vozači stvarno ukoče i poštuju crveno svetlo, ali najverovatnije zbog stalnog prisustva saobraćajne policije na toj raskrsnici. Ulice se prelaze gde god ko poželi, što zapadni čovek, naviknut na disciplinu, ne može da razume – jer ne ume da čita nepisana pravila koja i te kako postoje i postavljaju pešaka kao najzaštićenijeg učesnika ove naizgled haotične igre koja čoveka uči strpljenju i ljubaznosti. Nervoznima u Kairu nema mesta. Ovde je važno obaviti posao, a da li će se to desiti baš u planirano vreme, nije toliko bitno.

Utisak koji stranci često ponesu odavde – da niko ništa ne radi – potpuno je pogrešan. U Egiptu svi nešto rade, ili barem to pokušavaju. Ne smemo zaboraviti da će ovaj narod uskoro brojati sto miliona ljudi, a živi na manje od pet procenata obradivih površina većinom peskovite domovine. Zato su turisti jedan od izvora sreće u Egiptu. Za učinjenu uslugu, bilo kakvu, očekuje se napojnica „zahvalnosti“. Za bilo kako urađen bilo kakav posao – funta ili dve. Pitam se da li se ikada neko od putnika pozabavio ovim pitanjem. Stotinu puta učinjena usluga na dan, dodavanje papira u toaletu na primer, donosi preko stotinu funti na dan (oko 12 evra). Od najsitnije usluge može se zaraditi nekoliko prosečnih plata mesečno, što je doprinos samo jednog člana mnogobrojne porodice. Uslov je samo da se posao ponovi beskonačno mnogo puta.

Velika piramida i njene mlađe sestre na visoravni Giza, dve Snofruove piramide u Dahšuru, nedaleko od današnjeg Kaira, ostalih devedesetak otkrivenih do sada – kakva je to moć uspela da uzdigne kamene blokove

prosečne težine dve i po tone na takve visine i postavi ih na precizno izračunata mesta? Ali pre toga, zar nije trebalo uzdići bronzano dleto i čekić od diorita beskrajno mnogo puta odmerenim, tačnim pokretima, da bi se isklesalo 2 miliona i 300 hiljada blokova samo za izgradnju Velike piramide? To je moralo trajati godinama, decenijama, generacijama. Ipak, iseći i uglačati ogromne kamene blokove bilo je relativno lako u poređenju s načinom njihovog slaganja u građevinu.

Sumnja li ko da su graditelji piramida apsolutno znali šta i kako grade i da će to što sagrade trajati večno? Od toga kako su uzdizane piramide, zanimljivijim smatram pitanje ko su bili njihovi graditelji. Robovi? Slobodni ljudi? Čini mi se da bi odgovor na ovo pitanje rešio i ostale do sada nerazjašnjene zagonetke. Jedno je sigurno, nekada su Egipćani živeli kroz svog kralja. Za njega se postojalo i umiralo, njegova volja bila je zakon. Narod se delio po zanimanjima, na ratare, zanatlije, vojnike i malobrojne pisare i sveštenstvo. Ustrojstvo velikih graditelja, koji uzdižu neverovatno velika i složena zdanja s obzirom na njihovu veličinu, beše slično savršenoj organizaciji sveta mrava i termita. Tek će Grci, vekovima kasnije, spoznati fenomen ličnog (ego) i uvesti pojedinca kao osnov i temelj postojanja. U dolini Nila živelo se za „Boga koji hoda zemljom“ – faraona. Uzdižući „stepenice ka Suncu – Ra“, graditelji su svakako smatrali da jedan deo svoje duše uspinju ka vrhovnom božanstvu. Čini se da je bilo potpuno nebitno koliko će posao trajati, jedino je bila važna monumentalnost dela. Ni modernom Egiptu nisu nepoznata epohalna postignuća. Siguran sam da bi drevni kraljevi bili ponosni na zemlju koja je Asuanskom

branom zauzdala Nil i koja je podigla Hurgadu, grad iznikao iz pustinje i u protekle dve decenije narastao za više od četrdeset kilometara betona, asfalta, stakla, gvožđa i drveta, ugrađenih u mnoštvo hotelskih kompleksa. Kakav kontrast, a u isto vreme čudesan sklad sa Gizom, visoravni koju zaposeda najveći kompleks hramova ikada izgrađen na svetu. Siguran sam da bi se drevni kraljevi Egipta ponosili današnjim podanicima. Doduše, pitanje je kako bi gledali na golišave Ruskinje...

Kairo je impresivan noću, kada mrak prekrije prašinu i oronule fasade, a jarka svetla prošaraju centar. Izgleda moćno, kao afrički Menhetn. Sa otvorene palube broda *Plavi Nil* usidrenog na Zamaleku, oblasti na ostrvu Gezira gde žive bogataši, pogled na centralni Kairo je spektakularan. Sa tog mesta je lako shvatiti zašto je Kairo jedan od pet najmoćnijih gradova sveta. Živi bend, ponekad di-džej, sjajni kokteli, pivo ili džoni blek, raskošne žene bez marama i galabija, moderni muškarci, profi konobari vešti u praznjenju džepova gostiju kao u Barseloni, opuštena atmosfera i tek prigušeni treptaj uvek prisutnih sirena i saobraćajne buke, ispunjavaju gosta neopisivim ushićenjem, čistim zadovoljstvom koje se retko gde u svetu može doživeti.

Nije se desilo jednom da smo „zatvorili“ Kairo. Od bara do bara, od prijatelja do prijatelja, obično poslednje piće za taj dan ispijajući u unutrašnjoj bašti *Nil Hiltona*, vraćali bismo se u rano jutro crno-belim taksijem praznim ulicama grada, kojim u to doba noći gospodare đubretari. Na svakih stotinak metara raste piramida đubreta. Preko dvadeset miliona ljudi iza sebe ostavlja neverovatno mnogo otpadaka. To je narod koji još uvek sledi filozofiju:

„odneće vetar ili Nil“. Kada bismo ujutru, bodri i obrijani, povelu grupu u razgledanje, ulice bi bile pristojno čiste, koliko to pustinjski vetar dozvoljava. Svake noći, do u cik zore, vredni higijeničari grada rutinski profesionalno odrade svoj posao. Bez obzira koliko dugo to trajalo.

Han el Halili, kairski ogromni pokriveni bazar, nastao u XVI veku, još jedan je dobar primer savremenog života. Nekada zelena pijaca grada, početkom XX veka polako je počeo menjati namenu. Radnje s najrazličitijom ponudom suvenira za strane posetioce, kojih je bilo sve više, zauzele su mesta bakalnica i tezgi s mesom i voćem, da bi zeleniš potpuno nestao iz ponude tokom osamdesetih. Sećam se dobro koliko sam puta u početku mojih kairskih dana potpuno izgubljen, bespomoćno tumarao lavirantom uzanih sokaka u kojima se roba bukvalno prelivala iz radnji na musavu kaldrmu. Kasnije sam pronašao svoje „ostrvo spasa“, kafeteriju kod Mustafe. Kafe se zvao arapski komplikovano drugačije, pa smo iskoristili ime glavnog konobara i dali mu naše, interno ime. Mustafa je kafedžija krupne glave, širokog osmeha i razređenih zuba, otac četvoro dece, vlasnik velikog stomaka i ulični filozof. Možda su njegovo uvek dobro raspoloženje i volja da popriča sa gostima mešavinom tankog arapsko-engleskog bili potpomognuti hašišem koji je uvek valjao po velikim ustima, sisajući ga natenane u egipatskom stilu. Dobro zaštićeni njegovim širokim ramenima i orlovskim okom kojim je vrebao i od nas terao dosadne ulične prodavce, na terasi kafea provodili smo duge sate razgovora, premišljanja, nadmudrivanja i vizuelne zabave, dok su se za to vreme talasi turista slivali niz ulicu u unutrašnjost bazara. Mustafin kafe je bio tesno okružen radnjama čije

smo vlasnike i prodavce ubrzo dobro upoznali. Svi oni su, bez izuzetka, imali svako svoju taktiku kako da privuku pažnju i konačno upecaju stranog kupca, i svi oni su bez izuzetka te tehnike primenjivali neprestano, svakodnevno, godinama, beskonačno mnogo puta. Realno pitanje jeste da li vrlo raširena taktika ataka na turistu van prodajnog prostora donosi željenu korist i da li je mogla biti bolje osmišljena, jer uvek mi se činilo da bi trgovci bolje zarađivali kada bi mirno sedeli ispred radnji i puštali goste da polako, bez uznemiravanja, razgledaju robu. Kada bi se potencijalni kupac ipak uhvatio za neki od šarenih suvenira i upitao za cenu, počinjao bi drugi čin beskonačno puta ponovljenog igrokaza – cenkanje. Ne postoji nikakav matematički obrazac koji bi mogao pomoći neiskusnom turistu da postigne dobru cenu za željenu robu, jer egipatski prodavci često počinju cenkanje cifrom koja je i do četiri stotine puta veća od prave vrednosti robe! Prvo pitanje koje postavljaju svojoj „žrtvi“ jeste: „*Where are you from?*“ Važno je znati odakle je kupac, da bi se odredio nivo cene od koje igra započinje. Obično bi već u prvom krugu natezanja trgovac obavio posao, to jest dobio odličnu ponudu za svoju robu, bez obzira što je početna cena oborena na polovinu. Ali tu se igrokaz nije završavao, pobednik je nastavljao da mrcvari svoj plen, ponekad se natežući sa kupcem čak i oko jedne funte. Pošto smo mi u kafeu postali deo uobičajenog okruženja, nemi svedoci, često bi nam se prodavci okretali sa lukavim osmehom i namigivali, pokazujući na svoje zbunjene i oznojene klijente, bespomoćno upletene u njihovu mrežu. Što više ribica, veća mogućnost ulova, treba samo predstavu ponoviti beskonačno mnogo puta.

Najsimpatičnije su mi bile radnjice koje su u izlozima imale reklamu NO HASLE. Zanimljiva je to profesija u kojoj je najbolja reklama – „nema prevare“.

Jednog dana, sedeći kod Mustafe i razmišljajući da li će ikada na bazar stići PDV (porez na dodatu vrednost), shvatio sam da nisu kamile najprisutnije domaće životinje u Egiptu, još manje simbol ove zemlje. To nije ni orao, niti pustinjski soko, mada ih je bilo veliko zadovoljstvo videti i čuti njihov kliktaj u rana jutro, kada gospodare čistim plavim nebom bez oblačka. Jedina prava domaća životinja, pridruženi član svake seljačke egipatske porodice u dolini i delti Nila, jeste magarica. Ona vlada egipatskim poljima i – neka mi oprostite egipatski prijatelji – u najlepšem smislu simbolično predstavlja samu srž ovog naroda. Mala, žilava, izdržljiva do neverovatnih granica, ponekad tvrdoglava, u stanju je da svoj posao obavlja bez prestanka, beskonačno mnogo puta. Shvativši to, ustao sam teška srca sa udobne stolice i zagnjurio se u more turista ne bih li pronašao suvenir s likom nacionalne egipatske životinje. Verovali ili ne, nisam uspeo u tome. Ne postoji majica sa nasmešenim magarećim likom, niti ikakva plišana igračka, samo se veoma retko na tezgama mogu pronaći male drvene figure magaraca. Dok kamile igraju karte, puše nargilu, smeškaju se s preda i od pozadi i posvećeno im je more suvenira, jadni mali magarac je potpuno zapostavljen. Južnije od Kaira kamile se viđaju retko, a magarci bez prestanka. Biće da se ponosni Egipćani stide svojih najvernijih pomoćnika, što su mi mnogi mrgodno i potvrdili. Jedan od njih je ipak dobro unovčio magarce. Njihovo meso je mešao sa goveđim i pravio odlične šiškebabe i šaurme. Jedno vreme je njegov

restoran bio najpopularniji za brzu hranu u Kairu. Kada je mučka otkrivena, novine su na naslovnim stranicama objavile fotografiju magarca koji njače upomoć. Pirovih nekoliko dana slave za magareću vrstu...

Egipćani vole hranu, najčešće jela od povrća, posebno pasulja, sa mnogo testa. Meso je redak gost na egipatskim trpezama, a velika većina stanovnika iz verskih razloga izbegava svinjsko. Zanimljivo je da je svinja i u drevnom Egiptu bila simbol zla. Razlog je verovatno praktične prirode, jer na visokim temperaturama i pri slabim higijenskim uslovima mogućnost zaraze bila je ozbiljna. To ne znači da se svinje ne gaje u Egiptu. Jedna od velikih farmi nalazi se na obodu prestonice, u četvrti Giza. Mnogi koji su bili u poseti Kairu sigurno su osetili teški, otužni miris vozeći se severnom obilaznicom oko grada. Nije ga lako zaboraviti. Tu se gaji na hiljade svinja. Njihovim mesom se gosti deset procenata Egipćana hrišćanske vere. Prema današnjoj statistici stanovnici zemlje su 70% arapskog, 20% turskog i 10% staroegipatskog porekla. Najveći egipatski specijalitet, kojim se slave i Kopti i muslimani, jeste hamama – punjeni golub. Ponosu egipatske trpeze često se pripisuju afrodizijačka svojstva. Jedan od vladara poslednje dinastije, čuven po svojim ljubavnim dostignućima, umeo je da pojede čitavih sedam hamama za jedan obrok. Kedic Ismail je imao nekoliko ljubavnih gnezda po gradu, gde je ispunjavao snove iz 1001 noći svojim brojnim ljubavnicama. Najromantičnija od svih njegovih palata, u podnožju piramida, početkom XX veka je preuređena u čuveni hotel *Mena haus*.

Često smo na Haliliju jeli golubove u prepunim lokalnim restoranima. Tako se desilo da smo u čast povratka

dragog nam prijatelja napravili lepu proslavu s punjenim golubovima kao glavnim jelom, a specijalitet smo obilno zalivali našim „viskijem“, upravo pristiglim iz Srbije. Restoran, kao i mnogi drugi ugostiteljski objekti, nije imao alkoholna pića u ponudi. Naš prijatelj, koji nas je te večeri vozio, popio je koju čašicu više i tako smo se na povratku umesto u hotelu obreli u Gradu mrtvih, veoma blizu Halili bazara. Grad mrtvih je srednjovekovno groblje Kaira, gde su vladari mamelučkog i turskog doba uzdizali svoje mauzoleje i zadužbine vitkih minareta. Tokom devetnaestog i dvadesetog veka, kad god bi bilo teško i gladno vreme, narod je hrlio u prestonicu i tražeći krov nad glavom naseljavao grobnice, a kada su one postale prenaseljene, od ćerpiča (cigala od blata) gradio udžerice naokolo, tako šireći ovu oblast. Sada je to ogromno područje grada, u podnožju brda Mokatom, koje broji najmanje milion i po stanovnika. Tu smo se obreli u automobilu sa nacvrcanim vozačem i nije čudno što smo ubrzo izgubili bilo kakvu ideju o tome kojim putem treba da se izvučemo odatle. Bilo je kasno, samo po koja ulična svetiljka je poslednjom snagom pokušavala da pobedi mrak. Ozbiljniju svetlost rasipale su mestimične vatre oko kojih su sedele pogrbljene prilike umotane u široke haljine. Stali smo pored jedne grupice da bojažljivo priupitamo za pravac. „Odakle ste?“, pitali su okupljeni, a kada su čuli odgovor, usledilo je uobičajeno: „Tito-Naser“! Pozvali su nas na čaj koji se kuvao u ulubljenom loncu, a čaj se u Egiptu ne odbija. Dobili smo niske hoklice da sednemo i na univerzalnom jeziku, pomoću ruku i koristeći pomalo usput naučenog arapskog, ispričali jedni drugima mnoge zanimljive kratke priče, praćene

salvama smeha, mada sam siguran da često ni jedni ni drugi nismo sasvim tačno znali čemu se smejemo. Na kraju druženja, kada su šoljice čaja bile ispražnjene, dobili smo pratioca koji nas je izveo iz zavrzlane uzanih uličica i dugo mahao za našim rasklimanim mercedesom. Često se čuju zlokobne priče o Gradu mrtvih, ovo je moje iskustvo. Godinama kasnije, uspeo sam konačno da shvatim kako se kroz ovo područje može provući autobus, te sam transfere iz Kaira prema Crvenom moru sprovodio tuda, na veliko zadovoljstvo putnika.

Decenijama postoje projekti o raseljavanju delova Grada mrtvih, da bi se znatiželjnima mogla pokazati najznačajnija blaga srednjovekovne arhitekture. Nažalost, u svetlu novih događaja i „arapskog proleća“ koje je prešlo u egipatsku jesen, nije mnogo verovatno da će se to dogoditi.

Veliko pitanje je da li su i ostala blaga Egipta ostala na svom mestu. Posle provale u Nacionalni muzej na Trgu Tahrir tokom protesta 2011. godine, nikada više neću biti siguran da li su eksponati izloženi u njemu originalni. Ja sam, doduše, nepopravljivo sumnjičav, tako da ne verujem ni u postojanje prokletstva faraona. Dvadesetih godina prošlog veka veoma popularna britanska književnica Mari Koreli objavila je tekst u njujorškim novinama o kletvama koje prizivaju smrt pljačkašima grobnica i prokletstvu koje su na sebe navukli istraživači i time izazvala lavinu napisa i spekulacija koje su se pojačavale sa svakom neobičnom smrću naučnika ili posetilaca Tutankamonove grobnice, za sada jedine čiji su zlatni pečati na ulaznim vratnicama otkriveni netaknuti i prvi put slomljeni u savremeno doba. Sve je počelo kada je finansijer

iskopavanja lord Karnavon preminuo u Kairu šest nedelja nakon otkrića grobnice, koje se desilo početkom novembra 1922. godine. Ser Džordž, peti lord od Karnavona, upoznao se sa Hauardom Karterom u bašti hotela *Luksor* u istoimenom gradu. Karter je u Dolini kraljevskih grobnica pronašao dokaze o postojanju još jednog faraona XVIII dinastije, čija se grobnica morala nalaziti tamo, ali do tada nije bila otkrivena. Zahvaljujući prijateljstvu sa Gastonom Masperom, koji je u to doba obavljao funkciju direktora odeljenja ministarstva za starine, Karter je uspeo da Karnavonu izdejstvuje dozvolu za iskopavanja u Dolini kraljeva 1914. godine. Ugovor je obavezivao Karnavona da snosi kompletne troškove radova, a ako otkrije grobnicu ili grobnice, da dobit deli na pola sa egipatskom državom. Lordu je ugovorom zajamčeno pravo prečeg izbora, to jest mogućnost da prvi bira između artefakata ako nešto ikada bude otkopano. Mora da su se luksorski činovnici podgurkivali i namigivali jedni drugima kao oni prodavci sa Han el Halilija, jer je tada vladalo mišljenje da u Dolini kraljeva nema više zatrpanih, neotkrivenih grobnica, a cena koju je Karnavon plaćao po kopačkoj sezoni bila je izuzetno visoka. Iskopavanja su, kao što je svima poznato, trajala sedam godina. Nakon šeste, plemić je bio spreman da odustane, ali je Karter uspeo da izmoli za još jednu sezonu.

Neobično je da se niko, barem koliko je meni poznato, nije pozabavio istorijskim trenutkom u kome je došlo do fantastičnog otkrića. Godina otkrića bila je 1922. mesec novembar. Iste godine u februaru, tačno 22. dana (22.2.1922.), Egipat je dobio „nezavisnost“. Primorani čestim pobunama i ozbiljnim jačanjem nacionalne svesti

Egipćana, Britanci su malo popustili stisak i proglasili Fua-da I za kralja Egipta, smirujući tako uskomešale strasti u zemlji. Narod se radovao i slavio osvojenju „nezavisnost“. Iste godine, nakon samo devet meseci samostalnosti na papiru, otkrivena je prva netaknuta faraonska grobnica, a pravo prvog izbora imao je Britanac. Potpuno je razumljivo da se nije smelo dozvoliti da u tom nestabilnom trenutku basnoslovno faraonsko blago, najveće dotad otkriveno, završi u Britaniji. Posledice su mogle biti nesagledive, narod je zbog toga mogao ponovo izaći na ulice, krvoproliće i ozbiljna nestabilnost ponovo bi postali svakodnevnost stvarnost Egipta. Zlatnu masku, zlatni presto i ko zna šta još da odnesu britanske ruke, u tom trenutku bilo je nedopustivo. Ali postojao je ugovor, a Karnavon je insistirao. Zato je morao da nestane. Kao i njegova supruga 1929. godine i njihov sin nešto kasnije, svi naslednici koji su ugovorom imali pravo na blago. Karnavonov unuk je izjavio da mu ne pada na pamet da kroči u Egipat i još uvek je živ i zdrav na svom imanju u Škotskoj. Kairo je u noći Karnavonove smrti ostao bez struje iz neobjašnjivih razloga, a lord je umro od ujeda insekta, ili je lord umro od povišene temperature i iscrpljenosti, ili se lord posekao prilikom brijanja, dobio sepsu i od toga umro?! Kako je moguće da ni dan-danas ne znamo tačan uzrok Karnavonove smrti? Izgleda da se svima više sviđa senzacija prokletstva nego logičan zaključak, i zato ga verovatno niko nije uzeo u razmatranje. Naravno da se slažem – ili bolje rečeno, dozvoljavam mogućnost – da su u unutrašnjosti drevne grobnice opstale spore ili mikrofungusi koje su naučnici mogli udahnuti i tako izazvati respiratorne i druge probleme što bi za posledicu imalo čak i smrt, ali u

vezi s Karnavonom prilično sam siguran da je loš trenutak otkrića grobnice odlučio njegovu sudbinu.

I Karteru su Egipćani našli „žicu“. Dok je istraživač vredno radio, lokalna gospoda su u grobnici i oko nje pravila fešte. Bilo je tu svakodnevno važnih gostiju koji su se posle razgledanja grobnice bahatili za raskošnim trpezama neposredno ispred, uz obilje hrane, glasne egipatske muzike, ponekad čak i trbušnih plesačica. Jednoga dana Karteru je prekipelo, zaključao se unutra i nije želeo da pušta goste u svoju grobnicu. „Svoju grobnicu“!? Egipatske vlasti su priželjkivale ovakvu reakciju nervoznog naučnika: Karter je uhapšen i vrlo brzo potom deportovan iz Egipta. Nekoliko godina kasnije izmolio je povratak, ali ne pre nego što je potpisao zvanični dokument kojim se odriče svih vlasničkih prava i garantuje da niti jedan komad otkrivenog blaga neće tražiti ni uzeti za sebe. Zatim je za skromnu lokalnu platu nastavio da radi na klasifikaciji artefakta iz grobnice mladog kralja. Možda ga je zato zaobišlo prokletstvo faraona? Umro je 17 godina nakon otkrića grobnice, u Engleskoj. Uzrok smrti su bile srčane smetnje kao posledica povrede u saobraćajnoj nesreći.

Tako je celokupno Tutankamonovo blago ostalo u Egiptu, najvećim delom izloženo u kairskom muzeju. Količina zagrobnih predmeta i darova i njihova vrhunska zanatska izrada zaista su neverovatni! Jednoj misli nika-ko ne mogu da se oduprem; ako je u šturih 60 kvadrata Tutankamonove grobnice bilo zgurano toliko bogatstvo, šta li se tek nalazilo u grobnicama moćnih i dugovečnih faraona poput Tutmosa III, Amenofisa III, Ramzesa II Velikog? Kuda su nestale sve te dragocenosti? I opet pitanje; da li je išta od takve raskoši postojalo u piramidama

Gize ili u bilo kojim piramidama, jer one su starije od Tutankamona barem hiljadu godina?

Neću raspredati o večnim građevinama, jer toliko toga već ima na papiru o njima, ali privukla mi je pažnju jedna stvar. Kada priđete Velikoj piramidi, tačno se vidi kako se kameni blokovi iz sloja u sloj smanjuju sve do nekog 15 ili 16 reda, a zatim opet vidimo izuzetno masivne blokove, da bi se ponovo u narednim slojevima oni počeli smanjivati. To piše i u naučnim knjigama. Dugo sam razmišljao zašto je to tako, a onda sam na železničkoj stanici u Kairu, čekajući na voz za Luksor, imao priliku da posmatram kako nosači slažu prtljag na ručna kolica. Potpuno isto! Prvo velike komade, zatim sve sitnije i odozgo opet velike da bi pritisnuli i stabilizovali gomilu. Eto praktičnog odgovora, lakog kao Kolumbovo jaje kada se vidi i otkrije.

Posebno je zanimljiva jedna građevina u podnožju piramida, čiju fasadu, to jest spoljne zidove posetioci često i ne pogledaju, žureći da što pre pronađu zaklon od žestokog kairskog sunca. To je Kefrenov dolinski hram, prvi od četiri uobičajena dela grobnog kompleksa faraona Starog kraljevstva egipatske civilizacije. Dolinski hram, galerija, pogrebni hram i piramida, to su bili segmenti kraljevske nekropole oko 2500 godina pre nove ere. Sve tri piramide na visoravni Giza imale su takve komplekse, što se i danas može jasno videti, ali najbolje je sačuvan upravo Kefrenov. Kada se nađete na platou ispred Velike Sfinge, sve stvari dolaze na svoje mesto. Očigledno je da piramide nisu građene i planirane jedna po jedna, već da je osmišljen i napravljen projekat za sve tri, a posao je kasnije tekao postepeno, niko sa sigurnošću ne može tvrditi koliko dugo. Bilo je važno da projekat bude završen,

a koliko dugo će to trajati verovatno nije bila osnovna briga graditelja, ma ko oni bili. Nakon mnogih poseta donjem platou konačno mi je privukla pažnju prednja fasada dolinskog hrama kao i ostaci Sfinginog svetišta u susedstvu. Nenametljivo i zapušteno, odmah ispred mene, uzdizali su se kameni blokovi neverovatnih dimenzija. Pročitavši malo o tome, shvatio sam da je dolinski hram možda veći spektakl od samih piramida, jer je izgrađen od monolita koji su teški po 200 i 300 tona! To je težina s kojom bi teško izašli na kraj najmoćniji kranovi današnjice. Uredno poređana struktura očigledno je tu stajala mnogo pre Kefrenovog doba i kralj ju je iskoristio da se u nju „ugradi“, da presvuče njenu unutrašnjost uglačanim raskošnim pločama ružičastog granita. Ovi kameni blokovi takođe su kiklopskih dimenzija, ali ništa ne može pomračiti slavu fasadnih kamenih blokova dolinskog hrama. Naučnici se slažu da je građevina starija od faraona Kefrena, ali koliko, to je pitanje bez odgovora. Možda nam žestoki ožiljci na Sfinginom telu mogu dati nagoveštaj. Oni nisu mogli nastati eolskom erozijom, to jest dejstvom vetra i peska na statuu. Vetar i pesak mogli su je samo zatrpati, što se sigurno često dešavalo. Između prednjih šapa Sfinge postoji granitna ploča sa zapisom o tome kako je princ, koji će kasnije postati faraon, zadremao u senci brdašceta od peska i kako mu se u snu javio bog Harmakis, inače otelovljen u Sfingi, zatraživši da ga otkopa i povrati mu staru slavu, a zauzvrat će ga učiniti kraljem Gornjeg i Donjeg Egipta... Na slikama koje prikazuju Napoleonova osvajanja Egipta i bitku kod piramida, Sfingi samo glava viri iz peska i nju je pesak – suprotno teorijama mnogih – vekovima štitio od oštećenja. Dakle, šta je nanelo

takve dramatične ožiljke statui? Džon Entoni Vest i geolog Robert Šoh, tumačeći oštećenja na telu Sfinge, tvrde da su ona nastala žestokim i dugotrajnim dejstvom vode na krečnjačke stene. Nikada niko nije pobio njihovu teoriju. To zapravo znači da je Sfinga morala postojati na ovom mestu mnogo pre svega drugog, jer osim mitskog potopa koji se datira u period između 10.000 i 7.000 godina pre nove ere, nije zabeleženo da je na ovim prostorima kiša dugo kontinuirano padala, a poplave Nila, ma koliko moćne bile, nisu mogle „dobaciti“ do takvih visina, mada postoje požutele fotografije na kojima odmah ispod Sfinge teče reka. Da li se u praskozorje vremena uz Sfingu uzdizao još jedan hram, koji će kasnije useliti Kefren? U poslednje vreme naučnici se slažu da su dve najstarije građevine do sada pronađene u Egiptu dolinski hram faraona Kefrena i Ozirion u Abidosu. Izuzetno prepoznatljiv stil gradnje višestranim kamenim blokovima, koji podseća na dečju igru lego kockama, samo sad stenama nezamislivih težina, koje drevni neimari obrću i šeretski slažu kako im je volja, može se sresti na još nekoliko mesta na svetu. Hram u jezeru Titikaka u Andima, Tivanaku u Boliviji, Saksajuamana u Peruu, baza hrama u Balbeku u Libanu... Ovu priču za sada nećemo širiti na tu stranu, mada bi bilo zanimljivo, već ćemo se vratiti nešto dublje u dolinu Nila, blizu mesta koje se zove Sohag. To je uz El Miniju najpoznatiji koptski grad centralne oblasti doline Nila. Četrdesetak kilometara južnije uzdiže se Abidos, jedan od najlepših hramovnih kompleksa u Egiptu. Uvek mi misao zastane pred značajem i lepotom ovog mesta. Nisam siguran da umem dobro da opišem njegovu duhovnu i estetsku veličinu, pa vagam reči.

Narmerova paleta je opštepoznati simbol egipatskog ulaska u pisanu istoriju. To je preko 5.000 godina stara ploča od škrljca, veličine 64x42 cm, koja je verovatno služila za drobljenje boja za šminkanje. Na njoj su sa obe strane urezane ritualne scene i rani hijeroglifi. Drevno pismo u slici i simbolu kazuje priču o kralju s juga – Narmeru ili Menesu, koji je osvojio Deltu i prvi ujedinio dva kraljevstva Egipta. Narmerova prestonica bila je Nehen, ili Hijerakonpolis – Sokograd, kako su ga nazvali Grci mnogo vekova kasnije. Ostaci grada se nalaze blizu puta koji spaja Luksor sa Edfuom, još jednim važnim mestom u kome se negovao kult boga Horusa – pustinjskog sokola. Paleta je pronađena na arheološkom nalazištu u blizini Nehena, te se zato smatra da je odatle Narmer s velikom vojskom krenuo da osvoji Deltu – Donji Egipat. Zbunjujuće deluje što su drevni Egipćani ono što je na današnjim mapama gore – severno, nazivali Donjim i obrnuto. To je zato što reka Nil teče s juga ka severu i za Egipćane je bilo potpuno normalno da svoje karte orijentišu tako da izvor Nila bude gore, da bi reka mogla „oticati“. Za njih je dakle svet bio orijentisan „naopačke“. Komentar o potpuno različitim percepcijama nas, savremenih ljudi, u onosu na drevne stanovnika Egipta, bio bi prikladan na ovom mestu, ali ću se tome hrabro odupreti. Mislim i dalje na Abidos, jer je Narmerova grobnica otkrivena u nekropoli koja nosi arapsko ime *Umm el Qa'ab* – majka grnčarije, a deo je ovog arheološkog nalazišta. Najstarije grobnice iz predinastičkog perioda otkrivene su ovde, grobovi kraljeva I i II dinastije Starog kraljevstva, a dokaz da je lokalitet bio moćno duhovno mesto jesu tone ostataka glinenog i keramičkog posuđa, koje se po drevnim običajima

koristilo za prinošenje darova, a zatim lomilo i uništavalo. Mnogi naučnici veruju da je Abidos jedno od najstarijih ljudskih naselja u Egiptu. Kompleks *Um el Ka'ab* udaljen je od hramova u Abidosu nekoliko kilometara i još uvek se aktivno ispituje, kao i njegova starost. Za sada se sa sigurnošću može tvrditi da je mesto drevnih hodočašća starije od Narmera barem 500, a od piramida Gize preko 1.000 godina, ako sledimo opšteprihvaćenu teoriju da su njihovi tvorci vladari IV dinastije Starog kraljevstva.

Najvažniju i čini se najstariju egipatsku božansku trijadu čine Oziris, Izida i Horus. Egipćani su, kao i mnogi današnji ljudi, verovali u trojstvo, ali nikada nisu zemarili ženski princip. Zato su umesto Oca, Sina i Svetoga duha, slavili Oca, Majku i Sina – Svetu porodicu. Svi bogovi drevnog Egipta pripadaju nekoj od trijada, ali Ozirisova je najvažnija. Drevni kult opisuje Ozirisa kao čoveka-boga koji je ljudima preneo osnovna znanja o biljkama i žitaricama, tako ih učinivši sedeocima i ratarima, otkrio im tajnu vatre i raznih alata. Izida, njegova sestra i božanska supruga, žene je uputila u sve tajne ljubavnih veština i kućnih poslova, uvela instituciju braka i tako civilizovala egipatsko društvo, a njihov sin Horus postao je borac protiv zla, Sunčev ratnik, božanstvo svetlosti. Čuvena je egipatska legenda o sukobu Ozirisa i Seta, dobrog i zlog brata. Ukratko, ljubomorana ljubav i poštovanje koje je narod Egipta poklanjao Ozirisu, njegov brat Set ga je jedne večeri dobro napojio opojnim vinom iz Delte Nila i kada je Oziris zaspao dubokim snom, raskomadao njegovo telo na četrnaest delova, svaki od njih smestio u drveni kovčeg i pustio niz reku. Kada je saznala šta se dogodilo, Izida je svojim magijskim moćima sama sebi

stvorila krila i leteći nad Nilom pronalazila jedan po jedan deo tela svog voljenog brata i supruge. Ozirisovu glavu otkrila je na mestu gde se danas uzdiže duhovni kompleks u Abidosu. Drevno predanje kaže da je upravo u Abidosu Izida izvela mistični obred spajanja Ozirisovog tela. Koristeći blagotvorno blato Nila, uspela je da ga na trenutak oživi i pretvorivši se u sokolicu, sleti na njegov falus da u sebe primi božansko seme. Tako je začet Horus, bog sa glavom sokola, koji će kada odraste osvetiti oca. Dakle, evo odgovora na pitanje zašto se baš ovde razvio drevni kult egipatske najvažnije trijade božanstava Ozirisa, Izide i Horusa. Egipćani su smatrali da su Ozirisova duša i duh – ba i ka – upravo u Abidosu sišli u Dolinu senki – svet mrtvih, kojim će ovaj bog odmah zavladatai. Tako se razvilo predanje da se u Abidosu nalazi najvažniji od nekoliko prolaza u drugi svet, takozvane „stepenice duša“.

Posetioци obično stižu u obilazak Abidosa jutarnjim konvojem iz Luksora, nakon dva-tri sata vožnje. Oko deset ili jedanaest sati ujutru izlije se nekoliko stotina ljudi iz klimatizovanih turističkih autobusa, preplavi hramovni kompleks i ubrzo ode dalje. Ako kojim slučajem isplanirate drugo vreme za posetu, u rano jutro ili popodne, hramovi će biti potpuno prazni, samo za vas. Kroz omaleni bazar sa trgovcima uvek raspoloženim za cenkanje, prilazi se pročelju zdanja koje je u vreme XIX dinastije Novog kraljevstva podigao Seti I, moćni faraon, otac veličanstvenog Ramzesa II, koji je hram dodatno proširio i ukrasio oko 1250. pre nove ere. Hram je posvećen najvažnijem božanstvu toga doba, Amonu Ra, ali i drugim božanstvima, na prvom mestu Ozirisu i Horusu. Na pročelju se mogu videti scene darivanja, dobro sačuvanih

originalnih boja. Slični prizori se nižu na unutrašnjim zidovima hrama, a ispučeni reljef je savršeno urađen, izuzetnog kvaliteta. Hram je neobičnog oblika, na nos oborenog latiničnog slova L, sa sedam unutrašnjih svetišta – neobičnih i u egipatskoj duhovnoj arhitekturi – a posvećenih (zdesna nalevo) Izidi, Ozirisu, Horusu, Amonu, Ra Harahteu, Ptahu i divinizovanom Setiju I. Svetilišta se odlikuju savršeno sačuvanim prizorima originalnih boja. U odajama na južnom dnu hrama (levo) mogu se videti scene iz pomenutog mita o oživljavanju Ozirisa, koje nisu česte u egipatskim hramovima. Ovde su one odlično sačuvane i lepo se vidi Izida u obliku ptice kako sedi na telu svog božanskog supruga. To su takozvane Sobe začeca.

Hronologija egipatskih vladarskih dinastija, slobodno možemo reći čitava egiptologija, oslanja se na dva teksta, na dve liste kraljeva. Starija, dobro sačuvana i veoma detaljna, nalazi se upravo u Abidosu. To je takozvani Zlatni zid faraona. Čitavom dužinom širokog južnog hodnika protežu se u desnom zidu urezani zlatni kartuši sa imenima vladara. Kartuš je elipsoid koji je sa donje strane zaključan „bravom večnosti“ i tako simbolično štiti ime i ličnost faraona. Kartuši su u početku bili okrugli, simbolično predstavljajući sunčev disk, ali zbog dužine imena i iz praktičnih razloga, promenili su oblik. Na zidu su uklesana imena svih kraljeva koje istorija danas poznaje, od Narmera pa do Ramzesa II. Prazninu posle Ramzesa II do vremena Ptolemeja popuniće druga lista kraljeva koju je u III veku pre nove ere za sobom ostavio Grk iz Egipta, aleksandrijski naučnik i sveštenik Maneton.

Setijev hram u Abidosu poznat je među ljubiteljima senzacija po jednom kamenom bloku, koji se može videti između kapitela moćnih stubova u prvoj hipostilnoj dvorani. Otkriveni 1848. godine, pažnju su privukli u kamen urezani misteriozni hijeroglifi koji neverovatno podsećaju na teretni helikopter, podmornicu i cepelin ili avion. Odmah uz njih, na istom kamenom bloku, uklesani su hijeroglifski znaci koji liče na debela latinična slova I, a koji znače „mnogo“. Mnogo helikoptera, cepelina i plovećih objekata?! Naučnici XIX veka koji su opisali ove simbole nisu mogli imati predstavu kakve su to mašine, jer su one konstruisane mnogo decenija kasnije, pa samim tim pitanje nekakvog falsifikata ne dolazi u obzir. Otkuda ovi simboli u Setijevom hramu, ostaje još jedna od mnogih egipatskih misterija.

Kroz Hodnik bika, koji čuva priču o ispitu hrabrosti mladog princa Ramzesa dok goloruk savladava ogromnu životinju, posetioci prolaze da bi izašli kroz zapadnu kapiju hrama. Taj put vodi prema najimpresivnijem zdanju čitavog kompleksa, Ozirionu. Svetilište je izgrađeno od krečnjačkih i granitnih monolita teških po nekoliko stotina tona, a njihova starost i namena do danas nisu sa sigurnošću utvrđeni. Sečeni i slagani s neverovatnom preciznošću, ogromni kameni blokovi štrče iz vode koja neprekidno prekriva centralni deo hrama. Prisustvo vode je veoma neobično, jer Nil je odatle udaljen nekoliko kilometara. Stojeći ispred ovog zdanja nepoznate namene, posmatrača obuzima čudno osećanje strahopoštovanja prema drevnim neimarima. Ovo osećanje se relativno često doživljava u Egiptu, i deluje porazno na ego, ali

uzvišeno na ljudski um. U drevnim knjigama je ostalo zapisano: „U Abidosu leži Ozirisovo telo, a lice mu prekrivaju vode Nila.“ Da li je Ozirion mesto Ozirisovog večnog počinka?

Egipatska umetnost ten muškaraca predstavlja smeđasto-bakarno, dok je boja ženskog tena uvek bila mnogo bleđa. Samo su stranci imali bledožut ten na scenama ili statuama. Zanimljivo je da su Ptah i Oziris, dva božanstva čiji su kultovi među najstarijima u Egiptu, najčešće bili prikazivani kao stranci, bledožute puti.

Egipatski hramovi, za razliku od sinagoga, crkava i džamija, nisu bili mesta molitve, gde se vernici obraćaju bogu, već „kuće božanske“. Narod je imao povlasticu da na ogromnim platoima ispred hramova za vreme velikih svečanosti prisustvuje raskošnim procesijama, kada su sveštenici na ramenima iznosili „božanske paviljone“ – zlatne nosiljke sa statuama božanstva koje su od pogleda običnih smrtnika bile zaklonjene laganim zastorima od pamuka i lana ukrašenim srmom. Samo povlašćeni velikodostojnici imali su tu čast da uđu u hram, ali samo u spoljno, veliko otvoreno dvorište. Hipostilne i darovne dvorane i centralna prostorija hrama – svetinja nad svetinjama, soba u kojoj je „živelo“ božanstvo u svojoj zlatnoj statui – bili su dostupni samo sveštenicima i članovima najužeg kruga vladarske porodice. Potpuno je razumljivo što su se u drevna vremena o bogovima i njihovim zemaljskim predstavama faraonima ispredale legende i fantastične priče i što su ogromna zdanja njima posvećena izazivala u narodu pomešana osećanja divljenja, straha i dubokog poštovanja. Takođe je razumljivo što je svaki od vladara želeo da za života podigne novi hram

ili barem proširi i ukrasi već postojeći. Ramzes II je bio neprevaziđen u tome. Njegova želja za gradnjom gotovo da prerasta u maniju. Gde god po Egiptu pođete, nailazite na njegove zadužbine. Zli jezici tvrde da je Ramzes II umeo i da prisvoji statuu, deo hrama ili čitavo zdanje od nekog prethodnog vladara, tako što bi naredio da se kartuši sa imenom starijeg kralja izbrišu i uklešu njegovi. Zapisi o njemu kažu da je bio visok 1,85 ili 1,87 m, da je imao plavu kosu i da je živio neverovatno dugo za staroegipatske standarde, čak 91 godinu! Naučnici koji su proučavali njegovu sasvim dobro sačuvanu mumiju, podržavaju ove tvrdnje. Za glavu viši od svojih podanika, zlatne kose, u sjajnoj odeždi, na bojnim kočijama ili kraljevskoj barci koja je plovila Nilom, prepun energije i neverovatno pokretan, Ramzes II je obeležio tri generacije svojih podanika i već za života postao legenda. Shvativši pre 3.250 godina moć marketinga i samopromocije, želeći da bude svuda prisutan, uzdizao je svoje statue i hramove na svakom duhovno važnom mestu, u svakom od velikih trgovačkih gradova, na svim granicama svog kraljevstva. Tako je duboko na jugu, u Nubijskoj pustinji, izrastao fantastičan hram kome se i danas divimo, delo koje je samo Ramzes II mogao ostvariti: Abu Simbel.

Iz divnog Asuana, koji mi sve više prija što sam stariji, gde je Nil najlepše plav a pesak dukat-zlatne boje, odakle su zaplovili prvi brodovi na krstarenja u aranžmanima Tomasa Kuka, oca modernog turizma, u praskozorje svakoga jutra polazi se u avanturu zvanu Abu Simbel. Konvoj pod policijskom pratnjom iz Asuana polazi u četiri ujutru. Putnik treba da se probudi oko dva i trideset da bi popio kafu ili čaj, uzeo kutiju sa doručkom i stigao na vreme da

se ukrca u autobus i uključi se u konvoj. U srećna vremena, po stotinak autobusa i kombija kretalo je u cik zore na jedan od najluđih relija na svetu. Kažem relija, jer je Abu Simbel od Asuana udaljen nešto manje od 300 kilometara, a do njega se moralo stići pre sedam ujutru, jer već u devet časova konvoj kreće nazad. Zašto ne u deset, nema realnog odgovora, kao i na mnoga druga pitanja u Egiptu. Autobusi prepuni usnulih putnika moraju se kretati putem kroz pustinju pravim kao strela, prosečnom brzinom od preko 110 kilometara na sat! Iskusni vozači autobusa, koji su ovu trasu prevezli bezbroj puta, smatraju pitanjem ugleda poziciju u konvoju i vreme dolaska u Abu Simbel. Zato ova vožnja zaista podseća na auto-trku, jer kad god im to put i ostala vozila u konvoju dozvole, vozači besomučnom brzinom pretiču jedni druge. Uobičajeno je da razmak između zahuktalih grdosija bude manji od otklona jedne ruke. Često sam se tokom ovih vožnji okretao i s prednjeg sedišta posmatrao blaženo usnula lica putnika koji su bili potpuno nesvesni u kakvom vratolomnom pustinjskom reliju učestvuju. Pomalo sam im zavideo, jer meni je san retko dolazio na oči. Jedino sa Išamom, malenim suvim šoferom žučkastog kamenog lica nalik licu Bastera Kitona, uspevao sam potpuno da se opustim. Taj čovek je svoj autobus kineske proizvodnje vozio svemirskom brzinom neverovatno sigurno, bez ijedne pogreške i suvišnog pokreta. Čim bismo izašli iz Asuana nešto dublje u Nubijsku pustinju, prelazio bi u suprotnu traku i prestizao listom konkurenciju, tako da je izgledalo kao da se ostali autobusi uopšte ne kreću. Kada bismo među prvima stigli na parking ispred hrama, tanke usne bi mu zadovoljno zatitrale, izgovorio bi tiho molitvu

zahvalnicu i to bi bilo sve. Lice bi mu se ponovo pretvaralo u žučkasti, izbrazdani kamen. Izuzetno poštovan od svojih kolega, nije nikome ukazivao specijalnu naklonost, potpuno zatvoren za spoljni svet. Voleo sam da putujem s njim jer je bio tačan, uredan, i što je najvažnije, siguran i brz.

S parkinga se prilaznom stazom u hramovni kompleks Abu Simbela ulazi sa leđa svetilišta, tako da im još uvek bunovni posetioci hrle putem oko velikog brda u koje su hramovi uklesani. Otprilike na pola prilaznog puta puca divan pogled na jezero Naser posrebreno izlazećim suncem – pet stotina kilometara dugu veštačku akumulaciju koju vode Nila tvore ispod Asuanske brane. Na području Abu Simbela jezero je izuzetno prostrano, okruženo brežuljcima zlatastog peska. Jedna od legendi kaže da je, tražeći lekoviti Hatorin plavi kamen da bi izlečio svoju voljenu suprugu Nefertari, Ramzes II duboko u Nubijskoj pustinji od crnog vrača dobio savet da ga potraži „na mestu gde se zlato preliva u srebro“. Lutajući dalje pustinjom, kralj je naišao na žalo gde je srebrni Nil zapljuskivao zlatni pesak Nubije. Pronašavši plavi kamen i izlečivši njime kraljicu, Ramzes II se kasnije vratio na to mesto i u zahvalnost bogovima podigao veleepni ansambl svetilišta. Praktičnije objašnjenje razloga podizanja ovakvog impresivnog spomenika moći faraona u blizini ničega, jeste potreba da se obeleži granična oblast zemlje i na putu iz crne Afrike u bogatu drevnu civilizaciju uzdigne dobro branjeno sveto mesto, koje je služilo i kao usputno skladište raznovrsnog blaga što je rekom putovalo ka Elefantini, današnjem Asuanu. Kompleks se sastoji od dva hrama. Veliki je posvećen bogu sunca na izlasku – Ra Harahteu, a manji Hator, Horusovoj

supruzi, boginji lepote, smeha, muzike, igre i svega što je lepo u životu. Najupečatljivije je svakako pročelje velikog hrama koje krasi četiri kolosalne sedeće Ramzesove statue. Visoke oko dvadeset metara, prikazuju kralja na prestolu, u svečanoj odeći, sa dvojnomo krunom Egipta na glavi. Iznad je mnogo manja, ali divno, u dubokom reljefu klesana stojeća statua Ra Harahtea kome klečeće figure faraona prinose darove. Završni friz hrama krasi statue pavijana, životinja koje na jugu simbolično predstavljaju boga mudrosti Tota, dok se uzdignutih prednjih šapa raduju suncu. Impresivna unutrašnjost sa scenama darivanja, žrtvovanja i ratnih operacija tokom bitke kod Kadeša, prvog kraljevog velikog sukoba sa Hetitima, niže se na zidovima hrama i uvode posetioce sve dublje, do svetinje nad svetinjama, gde rame uz rame sede četiri figure: Ptah, obogotvoreni Ramzes II, Ra Harahte i Amon Ra. Ovaj hram je dva puta svake godine pozornica „čuda sunca“: 21. februara i 21. oktobra, na dan rođenja odnosno krunisanja velikog faraona, sunčev zrak putuje velikim centralnim hodnikom sve do božanskih figura na njegovom kraju, za trenutak ih osvetli i nestane. Pošto je hramovni kompleks izmešten šezdesetih godina prošloga veka da bi izbegao nadolazećim vodama Naserovog jezera, svetkovine sunca su se pomerile za jedan kalendarski dan unapred.

Pročelje manjeg hrama ukrašeno je stojećim figurama Ramzesa II i njegove voljene kraljice Nefertari, koja je prikazana sa odličjima boginje Hator. Divne ženske obline naziru se kroz prozirnu haljinu i govore o uzvišenoj spretnosti umetnika i velikoj pažnji s kojom je rađen svaki detalj hrama. U unutrašnjosti prevladavaju scene

darivanja, gde kraljica Nefertari stoji pred boginjom Hator. Crte lica su im identične, što u prenosnom smislu znači da se vladarki dodeljuju božanski atributi. Posle razgledanja oba hrama, pauze za čaj i kratkog cenkanja za poneki suvenir, posetioci žure u svoje autobuse, da bi, sada po danu, pohitali putem kroz pustinju nazad u Asuan. Tokom povratka, kada postane dovoljno vruće, pustinja će im učiniti zadovoljstvo stvarajući nepregledne fatamorgane. Mnogi putnici ih nažalost prespavaju, a meni je uvek bilo žao da ih budim.

Vozim se sa Išamom, čovekom bezizražajnog lica, ali besprekorne tehnike vožnje, i čim malo odmaknemo od Abu Simbela, on prelazi u levu traku i ponovo niže konkurenciju. Tako on radi svakog dana, meseca, godine. Verovatno i noćas...

Siromašne ljude, što većina stanovnika Egipta odvajkada jeste, odlikuje to što žive u sadašnjem času. Za njih se budućnost ne podrazumeva, nije izvesna, svaki sledeći dan je božji dar. U Egiptu vreme stoji, ali se mora zadobiti. Istovremeno, civilizacije koje dugo postoje nose u sebi osećaj večnosti i jasnu spoznaju da ovaj život nije toliko važan, već samo treptaj oka u okeanu vremena, kratki čin u procesu beskonačnog ponavljanja, kao izlazak i zalazak sunca ili godišnje poplave Nila. Zato je lepo otići u Egipat i ostati tamo dovoljno dugo da se razume potreba uživanja u svakom danu naših života i da se istovremeno spozna večno trajanje.